

Vývojová psychologie

a

učení

Bohumíra Lazarová

lazarova@phil.muni.cz

Základní otázky

Předmět vývojové psychologie

Vývojová psychologie zkoumá **souvislosti a pravidla vývojových proměn** v jednotlivých oblastech lidské psychiky a usiluje o porozumění jejich **mechanismům**.

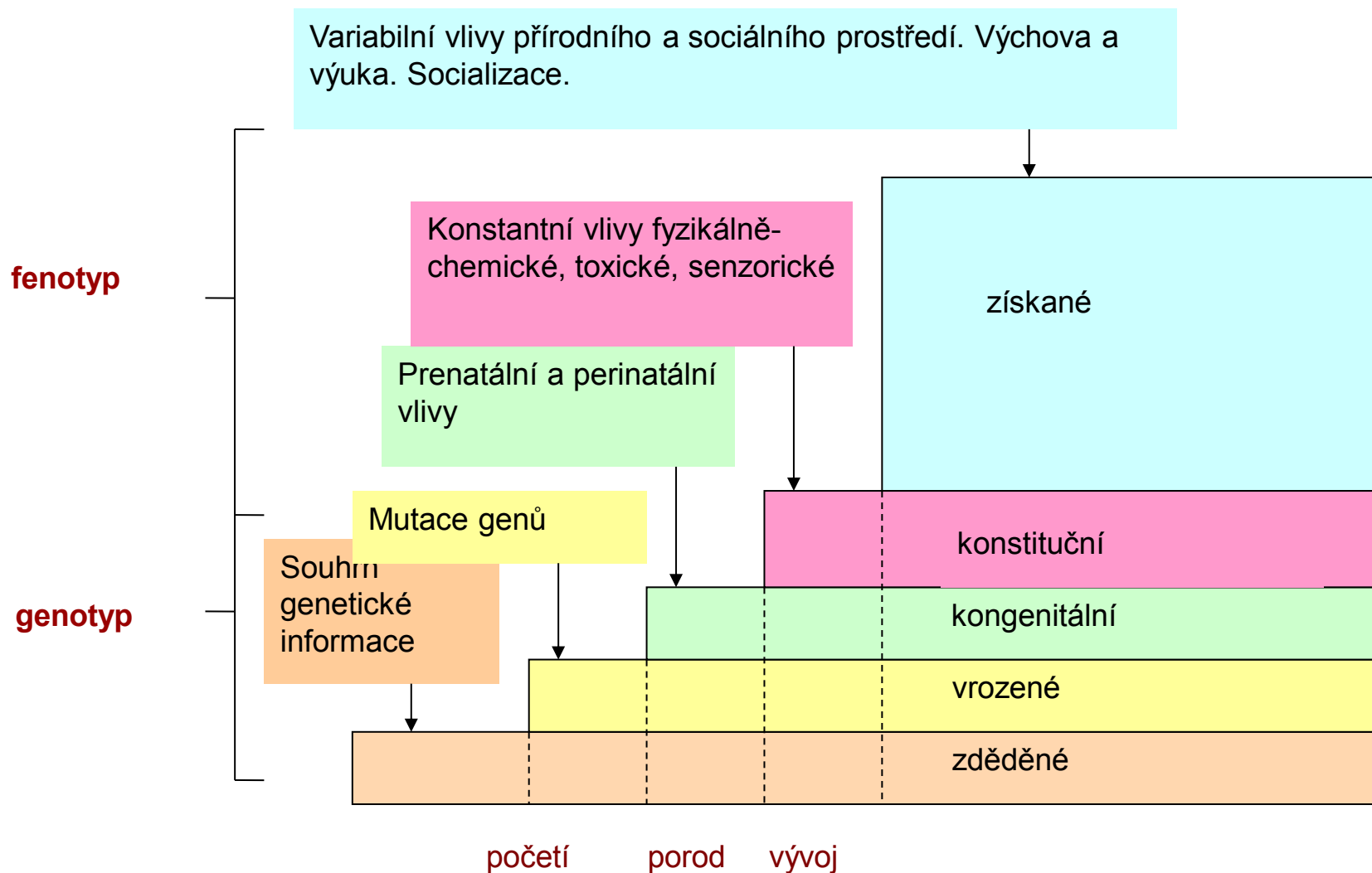
- Zkoumání **psychického vývoje lidského jedince** od narození do smrti (v tomto pojetí = **ontogenetická psychologie**).
- Sleduje **involuci a evoluci** psychických procesů, stavů a vlastností osobnosti ve všech obdobích života.

Kvalitativní a kvantitativní změny

- **Vývoj:** kvantitativní i kvalitativní změny
- **Růst:** týká se kvantitativní stránky vývoje (zvětšování a množení buněk)
- **Zrání:** zákonitá posloupnost vývojových změn (funkce genotypu), stanoví limity, je podmínkou, předpokladem pro učení
- **Učení:** většinou důsledek působení sociálního prostředí, obecná nebo specifická zkušenost

Činitelé utváření osobnosti a znaky jedince

Podle: Smékal, V. Pozvání do psychologie osobnosti. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-85947-80-3

L. S. Vygotskij

Zóna nejbližšího vývoje

Období, které těsně předchází nové vývojové etapě, bývá vnímavější, pohotovější zareagovat na vnější podněty, takže se v něm dá nástup změn urychlit.

Zóna nejbližšího vývoje - období, kdy se dítě blíží k nové vývojové etapě - za určitých podmínek (za pomoci dospělého) ji může dosáhnout snadněji.

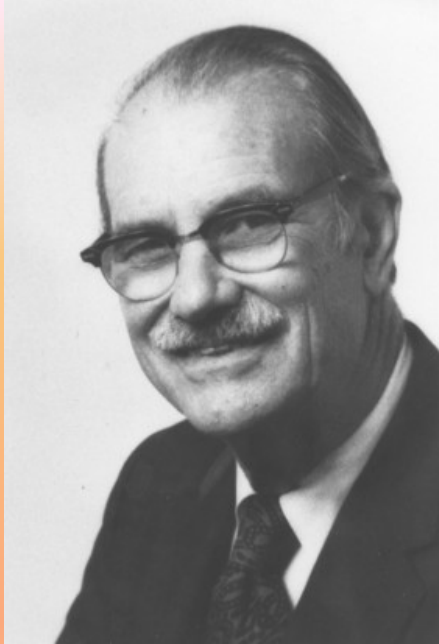
ZNV - vzdálenost mezi aktuální úrovní výkonu (tj. současnou, realizující se úrovní schopnosti dítěte řešit určitý úkol) a potenciální vývojovou úrovní.

Dobré je jen takové učení, které jde před vývojem.

Vývojové úkoly

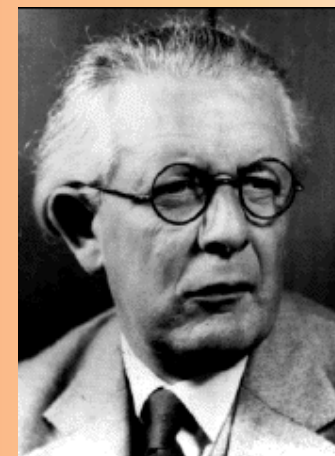
R. J. Havighurst (1948):

- “**Teachable moment**”, (Havighurst, 1948), tj. senzitivní okamžik pro zahájení učení. Je-li toto krátké období optimálního startu promeškáno, je mnohem obtížnější úkol následně zvládnout. Také předběhnutí vývojového úkolu je spojeno s řadou obtíží.
- Jedno stádium je přípravou na druhé

Periodizace vývoje Jean Piaget

Hlavním hlediskem pro členění vývoje je vývoj **myšlení**. Důležité je, jakým způsobem dítě uvažuje.

- **Fáze senzomotorické inteligence** (do 2 let).
Fáze praktického - senzomotorického poznávání objektů v čase a prostoru. Orientace v okolí.
- **Fáze symbolického/předpojmového myšlení** (do 4 let).
Schopnost používat symboly – slova, gesta, obrázky, které nahrazují reálné objekty. Učí se pracovat s jazykem a výtvarným vyjádřením.
- **Fáze názorného myšlení** (do 7 let) Mentální operace, dítě dokáže pracovat s představami.
- **Fáze konkrétních logických operací** (do 11 let). Dítě systematicky uvažuje o objektech, číslech, čase, prostoru, příčinnosti apod. Uvědomuje si vztahy (např. stejné množství může měnit tvar...)
- **Fáze formálních logických operací** (od 11-12 let). Člověk začíná přemýšlet o světě jinak než jen na úrovni činností nebo jednoduchých symbolů. Domýšlí důsledky, testuje hypotézy.

Školní věk

Raný školní věk od 6-7 let do 8-9 let

Střední školní věk do 10 – 12 let

Vnímání - smysl pro detaily,
všímavost k odlišnému.

Myšlení - fáze **konkrétních
logických operací** (Piaget).

Myšlenkové operace. Číselné
operace, **čas**, úvahy.

Proměnlivost jako základní vlastnost
reality. Období **realismu** – dítě
akceptuje skutečnost jako danost.
Posuzují skutečnost z více hledisek.

Učení

Nápodobou, pokusem a omylem,
logickým odvozením.

Pubescence

Myšlení

Důraz na uvažování, stádium formálních logických operací.
Hypotetické uvažování. Systematičnost. Úvahy o budoucnosti.
Polemika. Nevyzrálost postojů. Mechanismus kyvadla. Zhoršená pozornost.

- Následkem spolupůsobení určitých faktorů je zvýšená pravděpodobnost selhávání v sociální a psychické oblasti.
- Poruchy vývoje - nepřiměřené sociální chování spojené s dospíváním se objevují ve všech kulturách (jde o pubertu a adolescenci – období mezi dětstvím a dospělostí).

ADOLESCENCE

Myšlení a rozvoj inteligence

Všechny myšlenkové operace. Převaha práce s pojmy (ne obrazy). Fluidní inteligence (bystrost) na vrcholu. Harmonizace, flexibilita v myšlení, nové způsoby řešení. Divergentní myšlení. Věcnost a snaha o objektivitu. Sociální zájmy, světonázorové diskuse.

Adolescentní moratorium (Erikson) – chráněný prostor (dočasnost), experimentace s novými rolemi a zkušenostmi, pozastavení, odklad úkolů

Postoje ke škole a vzdělávání:

Změny ve výsledcích výzkumů (P. Macek, 1992 a 2001) – trávení času: doba trávená ve škole, příprava do školy a čtení, sportování (pokles), necílené trávení času a televize (nárůst) + počítač.

Dospělost

Postformální myšlení: kontext problému - komplexnost problému, změna přístupu k řešení problému. Vliv zkušenosti. Myšlení je flexibilní a dynamické.

Ve střední D: Vyhraňování názorů, vliv zkušenosti. Krize identity – potřeba změny. Ale i vyhoření (problém v profesním rozvoji).
Nutnost nové motivace.

Pozdní dospělost: Velká zásoba informací, zkušenost, rozvoj určitých funkcí, oslabení jiných. Dobrá schopnost dobře využívat informací a svých schopností. Snaha předávat zkušenosti. Výkony kolísají. Snížená flexibilita myšlení, zhoršená krátkodobá paměť.

Úbytek smyslových (zákonité) a kognitivních funkcí (pravděpodobné)
závisí na: dědičnosti, vzdělání a aktivitě, partnerství a rodině, životním stylu, osobní spokojenosti a vyrovnanosti.

Učení dospělých

dle Malcoma Knowlese

- Učící se **řídí sám sebe nezávisle**. Má však podmíněnou představu, že bude závislý a že bude veden.
- Účastník kurzu přichází s určitými zkušenostmi. V mnoha případech to znamená, že **účastníci jsou si navzájem nejbohatším zdrojem poznání**.
- Dospělí jsou ochotni se učit, jestliže **cítí potřebu** dosáhnout lepších výsledků v některých oblastech svého života.
- Dospělí se neučí jen pro proces učení; učí se, aby **dovedli lépe zvládat situaci, něco udělat, zlepšit svůj život**.

Vzdělávání dospělých

- Děti i dospělí mají důvod se učit. Dospělý si jej (více) uvědomuje. Dospělí se učí, jestliže chtějí v životě (práci) dosáhnout lepších výsledků.
- Učící se přicházejí s nějakými **zkušenostmi**. Dospělý jich má více (přednost nebo riziko?)
- Dospělý se chce učit **nezávisle**. Přesto však má podmíněnou představu, že bude **veden**.

Principy vzdělávání dospělých

- Doplňujeme dovednosti (výcvik, trénink).
- Vzdělávání dospělých musí být efektivní a důstojné.
- Účastníci musí spolurozhodovat o náplni a účelu učení.
- Účastníci si jsou navzájem zdrojem zkušeností.
- Při zapojení do procesu učení jsou účastníci motivováni tím, co okamžitě využijí v praxi.
- Chtějí rychlou využitelnost v praxi (někdy ne věcem rozumět)
- Účastník si musí v procesu učení vyzkoušet, prodiskutovat a naplánovat možnou aplikaci.

Trendy ve vzdělávání dospělých

- Partnerský, ne-expertní **vztah** k učícím se
- Důraz na **potřeby**
- Propojení teorie a **praxe**
- Důraz na **konstrukci** znalostí

Hlavní trendy v práci vzdělavatelů dospělých (Beneš, 2003)

- Vzdělavatelé se mění ze zprostředkovatelů vědění v poradce pro učení.
- Opouštějí didaktiku „předvést a nechat procvičit“, ale zadávají úkoly k samostatnému řešení.
- Nepředávají informace, ale nechávají účastníky samostatně je získávat.
- Nepomáhají při hledání řešení, ale umožňují nalézt vlastní řešení a zkušenosti.
- Nevědí předem, co mají zprostředkovávat, ale zjišťují konkrétní vzdělávací potřeby.
- Netvrdí, že znají, co je dobré a špatné, ale animují diskusi o hodnotách a cílech.

Stárnutí a stáří

Univerzální znaky stárnutí (pro všechny stejné) – vrásky, zpomalení...

Probabilistické znaky stárnutí
(pravděpodobné) – artróza, skleróza...

Chronologický věk x sociální věk x
fyziologický věk (anatomický věk)

Agerázie – „zachovalí“ jedinci
Vliv genetických dispozic i vnějších faktorů.

Stárnutí a stáří

Fyzické změny a změny ve smyslových funkcích

Zpomalení, nejistota, horší pohyblivost, úbytky smyslů - zrak, sluch, horší

Odhad, změny orientace v prostředí

Úbytky v paměti, obtíže v učení. Horší přizpůsobivost.

Změny v inteligenci:

Krystalická intelligence je spíše nedotčena (moudrost, vědomosti...)

Fluidní intelligence patrně více s věkem slábne (důvtip, bystrost, pohotovost).

Teorie nepoužívání. Lze trénovat - omezeně. **Věk versus složitost.**

Pozornost

Problémy s rozdělenou pozorností (věk versus složitost)

Paměť

Slábne, ale v některých aspektech zůstává zachována, dobrá

prospektivní paměť (motivace, zodpovědnost)

Horší paměť na jména, větší počet **TOT stavů** (mít na jazyku)

Stárnutí a stáří

Důležitost aktivizace přiměřených obranných a kompenzujících mechanismů.

- Selekcce (činností...)
- Optimalizace (optimální využití...)
- Kompenzace (nahrazování...)

Plasticita mozkových fcí (Gruss et al.: Perspektivy stárnutí)

Stárnutí a stáří (senilita)

Tělesné a biologické změny

Přibývá nemocí. Strukturální i funkční změny mozku. Zpomalení reakcí.
(Změna průtoku krve).

Nemoci: zvyšuje se pravděpodobnost

Úpadek psychických funkcí (atrofie CNS) – demence (Škály demence: Který je rok?... Kdo je prezidentem?...)

Demence Alzheimerova typu (DAT)

Multiinfarktová demence (MID) (podobné mrtvicím)

Parkinsonova choroba (PCH), nemoc pohybového ústrojí, třesy, zvýšené riziko demence

Diogenův syndrom – zanedbaný stařec, ztráta motivace i k udržení hygieny.

Geragogika

- Respekt ke smyslovým úbytkům
- Respekt k fyzickým úbytkům
- Trpělivost
- Ne - komplexní situace (jeden úkol, jeden podnět)
- Sázet na krystalickou inteligenci
- Ocenění (nejistota, citlivost)